

УДК 811. 111–26+81 342

В. А. МИСЬКІВ

ФОНЕТИЧНА ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ ЯК МЕТОДИЧНА ПРОБЛЕМА У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ПІСЛЯ НІМЕЦЬКОЇ СТУДЕНТАМИ ФАКУЛЬТЕТУ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Розглянуто особливості артикуляційної бази української, англійської та німецької мов. Розкрито вплив вимовних навичок рідної та німецької мови на англійське мовлення українців. Визначено і досліджено поняття «фонетична інтерференція» як комплексне. Воно означає перенесення особливостей звукового складу слова, орфоепічних норм вимови і осмислення, фонологічної системи рідної мови у процесі вивчення англійської мови після німецької студентами факультету іноземних мов.

Ключові слова: інтерференція, трансференція, фонетична інтерференція, артикуляційна база, вокалізм, консонантизм.

В. А. МЫСЬКИВ

ФОНЕТИЧЕСКАЯ ИНТЕРФЕРЕНЦИЯ КАК МЕТОДИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА ПОСЛЕ НЕМЕЦКОГО СТУДЕНТАМИ ФАКУЛЬТЕТА ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

Рассмотрены особенности артикуляционной базы украинского, английского, немецкого языков. Раскрыто влияние произносительных навыков родного и немецкого языка на английскую речь украинцев. Определено и изучено как комплексное понятие «фонетическая интерференция» – перенесение особенностей звукового состава слова, орфоэпических норм произношения и осмысления, фонологической системы родного языка в процесс изучения английского языка после немецкого студентами факультетов иностранных языков.

Ключевые слова: интерференция, трансференция, фонетическая интерференция, артикуляционная база, вокализм, консонантизм.

V. A. MYSKIIV

PHONETIC INTERFERENCE AS A METHODOLOGICAL PROBLEM IN TEACHING ENGLISH AFTER THE GERMAN TO FOREIGN LANGUAGE DEPARTMENT STUDENTS

The article deals with the peculiarities of Ukrainian, English and German articulatory bases and discloses the influence of the native and German languages pronunciation habits on the English speech of Ukrainians. The term «phonetic interference» has been defined. This concept includes a complex, means the transfer characteristics of sound words, orthoepic rules of pronunciation and comprehension, phonological system of their native language while teaching English after the German students to foreign languages department students.

Key words: interference, transference, phonetic interference, articulatory base vocalism, consonantism.

Вивчення явищ інтерференції у мовному контакті є актуальним завданням сучасної соціолінгвістики, психології, педагогіки, лінгвістики та методики навчання іноземних мов. Інтерес до цієї проблеми в руслі зазначених наук не випадковий. В умовах розширення і поглиблення зв'язків між країнами і народами світу гостро постає питання про ефективність комунікації між людьми – носіями різних мов і культур. Основне завдання вчених полягає в тому, щоб вивчити можливі шляхи підвищення ефективності мовної комунікації та досягнення

повного взаєморозуміння між людьми. Сьогодні науковці говорять як про позитивний, так і про негативний вплив мов одна на одну в середовищі білінгвів.

Явище, яке відображає позитивний вплив однієї мови на іншу, визначається лінгвістами як «трансференція». Але більшість досліджень проводяться в галузі порушень мови білінгвів, тобто негативного впливу певної мови на іншу, що визначається терміном «інтерференція». На думку А. Малишева, інтерференція як процес і результат процесу є порушенням носієм правил двомовності та багатомовності, співвідношення контактуючих мов, які проявляються в його мові у вигляді відхилень від норми. У. Вайнрайх, аналізуючи перспективи дослідження інтерференції, наголошує на тому факті, що чим більша різниця між системами мов, тобто чим більше у кожній з них виявляються властиві лише їй форми та моделі, тим актуальнішою є проблема вивчення та потенційна галузь інтерференції [2, с. 29]. Інтенсивність розвитку та вияву міжмовної інтерференції залежить від багатьох чинників, одним з яких є ступінь спорідненості мов. Близька спорідненість контактуючих мов, за свідченням багатьох дослідників, є вирішальним фактором легкого виникнення інтерференції.

Метою статті є розглянути процес виникнення фонетичної інтерференції у тримовному середовищі та особливості впливу артикуляційної бази української, німецької та англійської мов.

У. Вайнрайх розглядає фонетичний, граматичний та лексичний рівні інтерференції [2, с. 3]. О. Валігура систематизувала мовну інтерференцію за загальнолінгвістичними ознаками. За засобами комунікації інтерференцію вона розрізняє таких типів: 1) лігвальну – фонетична, лексична, граматична та графічна; 2) позалінгвальну – жестикуляційну, позову та мімічну) [3, с. 107].

На думку дослідників, недостатня вивченість фонетичної інтерференції пояснюється тим, що ступінь системної організації фонологічного рівня мови є значно вищим порівняно з іншими, зокрема, лексичним, а зміни, які відбуваються на рівні фонетичної системи, не обов'язково супроводжуються залученням іншомовних фонем.

Лінгвістична природа фонетичної інтерференції закладена в особливостях структур і взаємовпливі фонетичних систем конкуруючих мов і залежить від специфіки когнітивних процесів, які відбуваються у мовній свідомості білінгва під час іншомовної комунікації, що, відповідно, передбачає мовний, комунікативний і соціокультурний компоненти. Фонетична інтерференція поширюється і на сегментну, і на просодичну підсистеми фонетичної системи мови та проявляється у процесі породження і сприйняття усного дискурсу білінгвами [3, с. 108].

Як свідчить практика навчання англійської мови на базі німецької, успішному оволодінню другою мовою на початковому етапі сприяють такі лінгвістичні особливості: генетична спорідненість німецької й англійської мов; латинська спорідненість; деякі спільні аспекти у вимові; наявність спільного пласту лексики германського походження; аналогічні граматичні явища, близькі за структурою та значенням; схожі мовленнєві зразки, що вивчаються на початковому рівні. На думку Н. Гальскової та Н. Гез, основною умовою успішного навчання вимови є визначення зон позитивного переносу та інтерференція, а також встановлення можливих труднощів на основі порівняльного аналізу досліджуваної та рідної мов [4, с. 274].

Фонетична інтерференція найбільш поширена на початковому етапі навчання іноземної мови. Вона торкається як звукових, так й інтонаційних особливостей мови. Порівнюючи склад фонем німецької й української мов, варто, насамперед відзначити велику кількість і різноманітність голосних у німецькій мові (15 монофтонгів і 3 дифтонги) і невелику кількість голосних в українській мові (6 монофтонгів). Німецькі голосні класифікуються: а) за якістю (акустичними особливостями звучання); б) за кількістю (тривалістю звучання); в) за участю губ (лабіалізація); г) за ступенем просунення язика в горизонтальній площині; д) за ступенем підйому язика у вертикальній площині [12].

На відміну від німецького, український вокалізм не має диференційної ознаки тривалості і пов'язаних з нею явищ закритості / відкритості, напруженості / не напруженості.

Лабіалізація німецьких голосних [o:], [u:], [y:] загалом енергійніша, ніж лабіалізація українських голосних [y] і [o], проте слабша.

В українському вокалізмі немає лабіалізованих фонем переднього ряду. Артикуляції українських голосних порівняно з німецькими відбуваються менш напружено. Крім того, в українській мові немає екстремальних артикуляцій переднього ряду, властивих німецьким [i:] та [e:]. В артикуляціях українських голосних тіло язика не таке сконцентроване, як при вимові німецьких

довгих голосних, а контури язика плавніші. Завдяки цьому українські голосні в цілому за своїм артикуляційним укладом загалом ближчі до коротких голосних німецької мови [□], [□], [□], [□].

На відміну від німецьких, українські голосні вимовляються з м'яким (слабким) приступом і переважно зі слабким відступом.

Таким чином, відмінності німецького вокалізму від українського позначаються на особливостях діяльності язика, губ і гортані й полягають у:

- 1) наявності екстремальних артикуляцій;
- 2) більшій м'язовій напруженості при довгих голосних;
- 3) енергійніших рухах губ (лабіалізації і розтягненні);
- 4) наявності сильного приступу і сильного відступу;
- 5) більшому розкритті рота (щелепному куті кут) [12].

Відмінності артикуляційної бази визначають основні труднощі і помилки, які виникають в українців при засвоєнні голосних німецької мови.

Передусім відзначимо, що українцям важко дається напруженість і закритість голосних високо і середнього підйому: [i:], [e:], [o:], [u:]. На це треба звертати увагу, бо вимова з недостатньою напруженістю артикуляції часом призводить до помилкової дифтонгоїдної вимови цих монофтонгів.

Нелегко даються українцям лабіалізовані голосні переднього ряду. Хоча в українській мові є лабіалізовані голосні заднього ряду [y] і [o], однак це не усуває труднощів при вимові цих німецьких голосних фонем. Треба стежити за тим, щоб губи при вимові лабіалізованих голосних витягувалися наперед із достатньою енергією. Короткі голосні німецької мови за своїм артикуляційним укладом наближаються до українських голосних, проте через наявність сильного відступу вимовляти їх українцям набагато важче, ніж довгі голосні. Так само, як і у випадку з довгими голосними, короткість голосного засвоюється легко, проте важко даються інші фонетичні явища, що співіснують з короткістю, зокрема, сильний відступ, пов'язаний з явищем сильнопочатковості наступного приголосного.

І, нарешті, до основних специфічних труднощів, які виникають в українців при засвоєнні німецького вокалізму, варто зарахувати засвоєння сильного приступу [12].

У галузі консонантизму обидві мови мають більше спільних рис, ніж у галузі вокалізму. Це яскраво видно при порівнянні приголосних фонем німецької та української мови (табл. 1, 2).

Опис артикуляційного укладу англійської мови охоплює такі риси: 1) язик лежить глибоко в ротовій порожнині, не торкаючись піднебіння; 2) язик у своїй середній і задній частині лежить плоско, торкаючись нижніх зубів боковими частинами; 3) язик розташований за нижніми зубами, не торкаючись їх, та відтягнутий назад; 4) кінчик язика загнутий догори; 5) губи дещо розтягнуті [8, с. 8].

Динамічний аспект АБ регулює артикуляцію всіх звуків англійської мови та має такі характеристики: 1) установка органів мовлення, близька за звучанням до /ə/ у вимові голосних і приголосних [14, с. 102]; 2) тенденція англійських голосних зазнавати редуції в ненаголошеній позиції [14, с. 252]; 3) довга (витягнута) й широка форма резонаторної порожнини у вимові голосних заднього ряду [8, с. 30]; 4) незначна рухливість губ з невеликим заокругленням, розтягуванням і вип'ячуванням [13, с. 157]; 5) глоталізація мовлення як установка на усичення голосних і приголосних [8, с. 73]; 6) відтягнутість маси язика від нижніх зубів, що має два наслідки: апікально-альвеолярна вимова певних груп приголосних і нерелевантність палаталізації приголосних [8, с. 26].

Таблиця 1

Приголосні фонемі німецької мови

Місце утворення	Губні					Язикові						Язичкові (увулярні)			Фарингальні			
	Двогубні		Губно-зубні			Передньо-язикові			Середньо-язикові		Задньо-язикові		гл.	дз.		сн.		
Дзвінк.	гл.	дз.	сн.	гл.	дз.	гл.	дз.	сн.	гл.	дз.	гл.	дз.			сн.		гл.	дз.
Спосіб утв.																		
Змично-проривні	Р	В				Т	Д				К	Г						

ЛІНГВОДИДАКТИКА

Щілинні				f	v	S ʃ	Z z		ç	J	X	ɣ						H
Змично-щілинні				P F		tsfj												
Змично-прохідні	Бок-ові									L								
	Нос-ові			M						N			ŋ					
Вібранти										r								R

Таблиця 2

Приголосні фонемі української мови

За способом творення			Губні	Язикові			Фарингальні	
За активним мовним органом				Передньо-язикові	Середньо-язикові	Задньо-язикові		
Шумні	Зімкнені	глухі	П	Т	Т'		К	
		дзвінкі	Б	Д	Д'		Г	
		Африкати	глухі		Ц, Ч	Ц'		
			дзвінкі		ДЗ, ДЖ	ДЗ'		
	Щілинні	глухі	Ф	СШ	С'			
		дзвінкі	В	ЗЖ	З'		Г	
Сонорні	Зімкнені носові		М	Н	Н'			
	Щілинні	Середині				Й		
		Бокові		Л	Л'			
	Вібранти			Р	Р'			

Артикуляційному укладу української мови властиві такі риси: 1) язик у своїй середньо-передній частині піднятий догори; 2) кінчик язика торкається нижніх зубів – установка на дорсальність; 3) губи злегка округлені й відходять від зубів – установка на лабіалізацію [9, с. 54].

Зіставний аналіз вищенаведених рис артикуляційних баз англійської та української мов дає підстави виокремити такі прогнозовані відхилення від англійської нормативної вимови:

1) у системі вокалізму:

невідтворення в мовленні англійського артикуляційного укладу з орієнтацією артикуляції голосних і приголосних на нейтральний голосний /ə/, що викликає відхилення у вимові найбільш нейтрального голосного, довгих монофтонгів, гіперкоректну вимову англійських голосних переднього і заднього рядів;

б) більш переднє й високе місце артикуляції низьких англійських голосних заднього ряду;

в) просунення артикуляції англійських голосних наперед як наслідок інтерференції навичок артикуляції українських голосних;

г) порушення відтворення ступеня лабіалізації англійських звуків, а саме надмірне заокруглення й вип'ячування губ українцями у вимовлянні звуків /ɒ/, /u:/, /ʊ/, /əʊ/, /ɑʊ/, /ʊə/;

д) невідтворення ознаки усіченості вимови англійських голосних у закритому складі внаслідок впливу українського складового стереотипу – ПГ, а також відсутності глоталізації;

е) відсутність редукції у ненаголошених складах [6, с. 372];

2) у системі консонантизму:

а) дентально-дорсальна замість альвеолярно-апикальної артикуляції англійських приголосних /t/, /d/, /s/, /z/, /n/, /l/;

б) палаталізація англійських приголосних;

ЛІНГВОДИДАКТИКА

- в) веляризація англійських приголосних;
 г) невідтворення глоталізації, що спричиняє некоректну вимову зімкнених приголосних і африкат, відсутність аспірації сильних проривних приголосних у сильній позиції [6, с. 373]

Англійська мова	Німецька мова	Українська мова
-----------------	---------------	-----------------

(табл. 3).

До основних позиційних й комбінаторних змін, які викликають модифікації голосних у німецькій, англійській та українській мовах, належать положення голосного в наголошеному чи ненаголошеному складі (англійська мова – редуція голосних у ненаголошеній позиції; німецька мова – чіткість голосних у будь-якій позиції, наявність редукованого [ə] як самостійної фонемі; українська мова – відсутність редуції ненаголошених голосних, проте певні якісні зміни звуків у ненаголошеній позиції) та поєднання голосного із приголосними: 1) сусідство з губними (найбільше огублення нелабіалізованих голосних німецької мови, менше

– української мови, найменше – англійської); 2) сусідство з передньоязиковими і задньоязиковими (більш передня і більш задня вимова голосних); 3) вплив носових сонантів (назалізація голосних звуків всіх мов, що розглядаються); 4) поєднання із палаталізованими приголосними (палаталізація голосних української мови, в англійській та німецькій мовах палаталізація відсутня).

Голосні		
12 голосних фонем. Голосні проти проставляються по довготі та короткості. Відсутність твердого приступу. Голосні вимовляються при нейтральному положенні губ. 9 дифтонгів. Редуція голосних в перед наголошених і після наголошених складах. Довгі голосні [u:] та [o:] вимовляються без випинання губ. Наявність фонем [æ] та [ʌ] характерна тільки для англійської мови.	18 голосних фонем. Голосні проти проставляються по довготі та короткості. Наявність твердого приступу. Фонемі вимовляються з великим напруженням губ. 3 дифтонги. Редуція голосних в перед наголошених і після наголошених складах. Довгі голосні [u:] та [o:] вимовляються огублено з випинанням губ вперед Наявність фонем [y], [y:], [ʊ], [ɔ], [œ] характерна тільки для німецької мови.	6 голосних фонем: Не властива така якість, як довгота / короткість. Відсутність твердого приступу. При продукуванні голосних звуків губи менш активні. Лише монофтонги. Лише кількісна редуція голосних. При творенні звуків [o] та [y] губи витягуються вперед і трохи заокруглюються. Наявність фонем у і у — алофони (тук і тук [т'ук]).
Приголосні		
26 приголосних фонем. Відсутність палаталізації. Аспірація глухих приголосних [p], [t], [k]. Дзвінку приголосні не гублять своєї дзвінкості, ні на початку, ні в кінці слова. Сонанти [m], [n], [l], [ŋ] дзвінки і довгі. Передньоязикові [t], [d], [n], [l] характеризуються альвеолярним укладом. Носолізація звука [ŋ]. Сонант [r] какумінальний. Відсутність подвоєння приголосних при вимові. Наявність фонем [w], [θ], [ð], [dz], характерних тільки для англійської мови.	21 приголосна фонема. Відсутність палаталізації. Аспірація глухих приголосних [p], [t], [k]. Напівдзвінкість на початку та оглушення в кінці слова або складу. Напівдзвінкість на початку та оглушення в кінці слова або складу. Передньоязикові [t], [d], [n], [l], характеризуються альвеолярним укладом. Носолізація звука [m], [n], [ŋ]. Сонант [r] – вибрант. Відсутність подвоєння приголосних при вимові. Наявність фонем [ʧ], [ts], [z], [ph], характерних тільки для німецької мови.	32 приголосних фонемі. Наявність палаталізації [i]. Відсутність аспірації. Дзвінку приголосні не гублять своєї дзвінкості ні на початку, ні в кінці слова. Усі сонорні приголосні звуки належать до дзвінких і не мають парних глухих. Носолізація звука [n], [m], [n']. Сонант [r] – вибрант. Відсутність подвоєння приголосних при вимові. Наявність фонем [ʧ], [ts], [z], [ph], характерних тільки для української мови.

Табл. 3. Основні видмі вокалізунності та схожості між системами англійського, німецького та українського вокалізму

Отже, інтерференція – це невід’ємна складова процесу повільного, поступового проникнення того чи іншого іншомовного елемента в систему сприймаючої мови. Знизити рівень фонетичної інтерференції допоможе порівняльна артикуляційна база англійської та німецької мови, оскільки будь-яка фонетична база є системою, і засвоюватися вона повинна як система, а не як окремо відібраний елемент. Тому фонетична інтерференція піддається корекції більшою мірою на початковому етапі навчання і саме в цей час приділяється значна увага фонетиці. Специфічна потреба у вивченні фонетичної інтерференції зумовлена не тільки вимогами соціальної дійсності, а й когнітивними та соціокультурними чинниками, що визначають особливості взаємовпливу фонетичних систем контактуючих мов.

До перспективних напрямків подальшого наукового пошуку в галузі дослідження можна віднести вивчення питань, повязаних із ґрунтовним зіставленням фонетичних систем англійської, німецької та української мов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бим И. Л. Концепция обучения второму иностранному языку (неметкий на базе английского) // И. Л. Бим. – Обнинск: Титул, 2001. – 48 с.
2. Вайнрайх У. Одноязычие и многоязычие / У. Вайнрайх // Новое в лингвистике. Вып. 6: Языковые контакты. – М., 1972. – С. 25–60.
3. Валігура О. Р. Систематизація ознак мовної інтерференції / О. Р. Валігура // Нова філософія / за ред. Манакіна В. М. – Запоріжжя: ЗНУ, 2009. – № 36. – С. 104–110.
4. Гальскова Н. Д. Теория обучения иностранным языкам: лингводидактика и методика / Н. Д. Гальскова. – М.: Академия, 2004. – 336 с.
5. Подлинева К. Б. Сопоставление фонетических структур английского и немецкого языков / К. Б. Подлинева // Иностранные языки в школе. – 2003. – № 3 – С. 37–41.
6. Кочубей В. Вплив артикуляційної бази рідної мови на актуалізацію вимовного акценту / В. Кочубей // Наукові записки. – Вип. 81 (1). – С. 370–374.
7. Крижанівська М. В. Взаємодія фонетичних систем української та англійської мов: комунікативний аспект / М. В. Крижанівська // Мова і культура: Матеріали п’ятої міжнародної наукової конференції. – К.: Collegium, 1997. – Т. 3. – С. 93–94
8. Кулешов В. В. Сопоставление артикуляционных баз английского и русского языков и фонетическая интерференция / В. В. Кулешов. – М.: Изд-во Моск. гос. ун-та, 1987. – 118 с.
9. Сучасна українська літературна мова. Вступ. Фонетика / За ред. І. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1969. – 436 с.
10. Сучасна українська літературна мова: підручник / А. П. Грищенко, Л. Мацько, М. Плющ та ін.; за ред. А. П. Грищенка. – 2-е вид. – К.: Вища школа, 1997. – 493 с.
11. Ющук І. П. Українська мова: підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів І. П. Ющук. – К.: Либідь, 2003. – 640 с.
12. Яцюк І. Я. Порівняльна типологія української і німецької мови / І. Я. Яцюк. – [Електроний ресурс]. Режим доступу: [www. old. tnpu. edu. ua/kurs/225](http://www.old.tnpu.edu.ua/kurs/225).
13. Jenkins J. The Phonology of English as an International Language. / J. Jenkins – Oxford: Oxford University Press, 2000. – 258 p.
14. Pennington M. C. Phonology in English Language Teaching. M. C. Pennington – L., NY: Longman, 1996. – 282 p.